

UCHWAŁA Z DNIA 16 GRUDNIA 2003 R.

I KZP 34/03

Podstawę prawną decyzji organu procesowego o zarządzeniu przeprowadzenia – w stosunku do oskarżonego – wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego stanowi w każdym wypadku przepis art. 214 § 1 k.p.k., uzupełniony ewentualnie o § 2, w razie wystąpienia okoliczności wskazanych w tym ostatnim przepisie.

W każdym zatem wypadku przeprowadzenia przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego powstaje obowiązek przyznania zryczałtowanego wynagrodzenia na podstawie art. 91 ust.1 pkt 1 lub art. 91 ust. 3 ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001r. (Dz. U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.), która to należność, zgodnie z art. 618 §1 pkt 12 k.p.k., wchodzi w skład wydatków Skarbu Państwa.

Przewodniczący: sędzia SN P. Hofmański.

Sędziowie: SN S. Zabłocki, SA (del. do SN) J. Żywolewska-Ławniczak (sprawozdawca).

Zastępca Prokuratora Generalnego: R.A. Stefański.

Sąd Najwyższy w sprawie Sławomira M., po rozpoznaniu przekazanego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez Sąd Okręgowy w K., postanowieniem z dnia 11 września 2003 r., zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy § 2 art. 214 k.p.k. w brzmieniu sprzed zmiany wprowadzonej przez art. 1 pkt 70 ustawy z 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks po-

stępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz. 155 ze zm.) stanowi samoistną podstawę zarządzenia przez sąd przeprowadzenia przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego w przypadku zajścia okoliczności wskazanych w tym przepisie?

w razie pozytywnej odpowiedzi

czy za przeprowadzenie przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego zarządzonego na podstawie art. 214 § 2 pkt 2 k.p.k. w brzmieniu sprzed zmiany wprowadzonej wspomnianą wyżej ustawą przysługuje zawodowemu kuratorowi sądowemu ryczałt?”

u c h w a l i ł udzielić odpowiedzi j a k w y ż e j.

U Z A S A D N I E N I E

Przedstawione Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne wyłoniło się na tle następującej sytuacji procesowej:

Wobec powzięcia w toku rozpoznania sprawy wątpliwości co do poczytalności oskarżonego, Sąd Rejonowy w K. postanowieniem z dnia 13 lutego 2003 r. zarządził przeprowadzenie w stosunku do tego oskarżonego wywiadu środowiskowego przez zawodowego kuratora sądowego Sądu Rejonowego w S. Po przeprowadzeniu zleconej czynności, kurator wniósł o przyznanie mu ryczałtu za wykonaną pracę na podstawie art. 91 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz. U. Nr 98, poz.1071 ze zm.). Zarządzeniem z dnia 27 marca 2003r. przewodniczący składu orzekającego odmówił kuratorowi wypłaty ryczałtu i uznania go za wydatek sądowy, stwierdzając, że wniosek jest pozbawiony podstawy prawnej. W

uzasadnieniu zarządzenia wskazał, że zlecenie przeprowadzenia wywiadu środowiskowego na podstawie art. 214 § 2 k.p.k. nadało mu charakter obligatoryjny, podczas gdy obowiązek przyznania ryczału dotyczy wyłącznie wywiadów fakultatywnych, zleconych na podstawie art. 214 § 1 k.p.k., o czym przesądza treść art. 91 ustawy o kuratorach sądowych i art. 618 § 1 pkt 12 k.p.k.

Zarządzenie to zaskarżył kurator powołując się na treść pisma Departamentu Sądów i Notariatu Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 25 stycznia 2002 r., stwierdzającego, iż *ratio legis* regulacji z art. 91 ustawy o kuratorach sądowych nakazuje przyjąć, że w każdym wypadku podstawą prawną zlecenia przeprowadzenia wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego jest – w toku postępowania karnego – art. 214 § 1 k.p.k., a wykonanie tej czynności nakazuje zwrot poniesionych przez kuratora wydatków za wykonanie czynności, która wykracza poza podstawowe obowiązki związane z pełnioną funkcją. Rozpoznając zażalenie zawodowego kuratora sądowego, Sąd Okręgowy w K. powziął wątpliwości co do wzajemnej relacji przepisu art. 214 §1 k.p.k., przewidującego, zdaniem tego Sądu, jedynie możliwość zarządzenia w stosunku do oskarżonego przeprowadzenia wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego i art. 214 § 2 k.p.k., obligującego organ procesowy do wydania takiego zarządzenia w sytuacjach procesowych, sprecyzowanych w poszczególnych punktach tego paragrafu. W ocenie tego sądu możliwe jest zaaprobowanie stanowiska wyrażonego w zaskarżonym zarządzeniu, to jest uznanie, że oba powołane wyżej przepisy przewidują dwa rodzaje wywiadów środowiskowych – fakultatywnego i obligatoryjnego, z których tylko pierwszy, zlecony na podstawie art. 214 § 1 k.p.k. tworzy podstawę do przyznania kuratorowi sądowemu ryczału z mocy art. 91 ust. 1 pkt 1 i ust. 3 ustawy o kuratorach sądowych, podczas gdy wywiad obligatoryjny mieści się, zgodnie z art. 11

też ustawy, w granicach podstawowych obowiązków związanych z funkcją kuratora zawodowego.

Przedstawiając powołane na wstępie zagadnienie prawne Sądowi Najwyższemu sąd odwoławczy wskazał na trudności z jednoznacznym zajęciem stanowiska spowodowane brakiem orzecznictwa Sądu Najwyższego poświęconego tym kwestiom oraz brakiem wypowiedzi doktryny w tym przedmiocie, a także na rozbieżności praktyki, których nie jest w stanie usunąć niewiążące sądów stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości.

W przedłożonym wniosku pisemnym Zastępca Prokuratora Generalnego stwierdził, że wyłonienie się – w toku postępowania odwoławczego w przedmiocie zażalenia zawodowego kuratora sądowego na zarządzenie odmawiające przyznania mu wynagrodzenia za przeprowadzenie zleconego przez sąd wywiadu środowiskowego o oskarżonym – wątpliwości, wyrażonych w sformułowanych przez Sąd Okręgowy w K. pytaniach prawnych, uzasadnia dokonanie wykładni art. 91 ust. 1 pkt 1 w zw. z ust. 3 ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz. U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.) i wniósł o podjęcie uchwały następującej treści: „Zawodowemu kuratorowi sądowemu przysługuje na zasadzie art. 91 ust. 1 pkt 1 w zw. z ust. 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001r. o kuratorach sądowych (Dz. U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.) – ryczałt za przeprowadzenie wywiadu środowiskowego zarządzonego nie tylko na podstawie art. 214 § 1 k.p.k., ale także na podstawie art. 214 § 2 k.p.k.”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W nawiązaniu do przytoczonego wyżej stanowiska Zastępcy Prokuratora Generalnego, rozważania co do przedstawionych zagadnień prawnych należy rozpocząć od oceny trafności ich konfiguracji. W ocenie Sądu Najwyższego konfiguracja ta jest prawidłowa. Podstawowym zagadnieniem prawnym, wyłaniającym się na tle przytoczonej sytuacji procesowej, jest wyjaśnienie charakteru instytucji wywiadu środowiskowego uregulowanego

w art. 214 k.p.k. i ustosunkowanie się do zaproponowanego przez Sąd Okręgowy rozróżnienia dwóch postaci tego wywiadu – fakultatywnej i obligatoryjnej, opartych na odmiennych podstawach prawnych. Rozstrzygnięcie tego zagadnienia stworzy podstawę merytoryczną do udzielenia odpowiedzi na drugie z postawionych pytań.

Można podzielić wyrażone w uzasadnieniu pytania prawnego stanowisko co do braku wypowiedzi na ten temat zarówno w orzecznictwie Sądu Najwyższego, jak i sądów apelacyjnych. Również w piśmiennictwie, chociaż instytucji wywiadu środowiskowego poświęcono sporo uwagi, nie zajmowano się szczegółowo problematyką podstawy prawnej decyzji organu procesowego o przeprowadzeniu wywiadu. Komentatorzy Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. podkreślają jednak zgodnie, że wywiad środowiskowy jest nową instytucją prawa procesowego, nowym rodzajem dowodu. Artykuł 214 k.p.k. nie ma jednak odpowiednika w przepisach Kodeksu postępowania karnego z 1969 r., a określenia „wywiad środowiskowy” w kodeksie tym użyto jedynie w art. 339 § 2, wskazując na możliwość odczytania na rozprawie „danych z wywiadu środowiskowego” jako elementu danych osobopoznawczych, gromadzonych w toku postępowania na podstawie art. 8 d. k.p.k.. Analiza sformułowań ustawowych oraz wypowiedzi autorów komentujących instytucję wywiadu środowiskowego nie daje podstaw do podzielenia stanowiska wyrażonego w zaskarżonym zarządzeniu, do zaaprobowania którego skłania się, jak się wydaje, sąd odwoławczy przedstawiający pytanie, jakoby przepis art. 214 k.p.k. wprowadzał dwa rodzaje wywiadów środowiskowych – fakultatywne (przeprowadzane na podstawie § 1) i obligatoryjne (na podstawie § 2).

W art. 214 § 1 k.p.k., dla określenia czynności sądu lub innego organu procesowego, uprawnionego do podjęcia decyzji o przeprowadzeniu tego dowodu w odniesieniu do konkretnej osoby, zostało użyte sformułowanie „zarządza”, przy czym przesłanką tego „zarządzenia” było, w stanie

prawnym obowiązującym do dnia 1 lipca 2003 r., wystąpienie bliżej nie sprecyzowanej „potrzeby”. W ustawie z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz.155) uzupełniono ten przepis o wskazanie przykładowych kryteriów owej „potrzeby”, pozostawiając stanowcze określenie czynności organu procesowego w postaci wyrazu: „zarządza”, przy czym to „zarządzenie”, zdaniem większości przedstawicieli doktryny, powinno mieć postać postanowienia, ze względu na kompetencje sądu. W ocenie Sądu Najwyższego, porównanie treści art. 214 § 1 k.p.k. z treścią § 2 tego przepisu, upoważnia do stwierdzenia, że prawo procesowe przewiduje jeden rodzaj wywiadu środowiskowego jako instytucję procesową, rodzaj dowodu. Przeprowadzenie tego dowodu jest względnie obligatoryjne, tj. konieczne ilekroć tylko organ procesowy dostrzeże „potrzebę”, o której mowa jest w art. 214 § 1 k.p.k. W okolicznościach określonych w § 2 przewidziano zaś ustawową presumpcję istnienia takiej potrzeby, co przesądza o jednolitej naturze dowodu z wywiadu środowiskowego.

Podstawę prawną decyzji organu procesowego o zarządzeniu przeprowadzenia, w stosunku do oskarżonego, wywiadu środowiskowego przez kuratora sądowego stanowi zatem w każdym wypadku przepis art. 214 § 1 k.p.k., uzupełniony ewentualnie o § 2, w razie wystąpienia okoliczności wskazanych w tym ostatnim przepisie.

W obu przypadkach wyniki przeprowadzonego wywiadu powinny odpowiadać wymogom określonym w art. 214 § 4 k.p.k., których uszczegółowienia dokonał Minister Sprawiedliwości w rozporządzeniu z dnia 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu (Dz. U. Nr 108, poz. 1018), wydanym na podstawie art. 214 § 9 k.p.k.

(uprzednio rozporządzenie z dnia 12 sierpnia 1998 r., Dz. U. Nr 111, poz. 695).

Sąd Najwyższy nie podziela więc zapatrywań tych autorów, którzy wskazują na obowiązkowy charakter tej czynności jedynie w sytuacjach wskazanych w § 2 art. 214 k.p.k., podkreślając, że przeprowadzenie dowodu środowiskowego przez kuratora sądowego w pozostałych sprawach jest „w zasadzie fakultatywne” (tak np. S. Waltoś: *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 390 – Nbl 631). Za zasadne uznaje natomiast zapatrywania, zgodnie z którymi w każdej sprawie, w zależności od rodzaju i wagi zarzutu, może okazać się, że wyjaśnienie okoliczności umożliwiających poznanie osobowości oskarżonego oraz warunków życia, wśród których kształtowała się jego osobowość stanie się obowiązkiem sądu, skutkującym koniecznością skorzystania z dowodu z wywiadu środowiskowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1971 r., III KR 7/71, OSNKW 1971, z. 7-8, poz. 108 z glosami A. Grześkowiak, NP 1972, nr 2, s. 327 i M. Szerera, PiP 1972 nr 1, s. 171).

Skoro nie ma podstaw do uznania, iżby dowód w postaci wywiadu środowiskowego występował w postępowaniu karnym w dwóch postaciach, tj. jako „wywiad fakultatywny” i „wywiad obligatoryjny”, zatem niezasadne byłoby też różnicowanie czynności kuratora sądowego, wykonanych na podstawie decyzji sądu lub innego uprawnionego organu procesowego, na „wywiady fakultatywne i obligatoryjne”, jak to sugeruje Sąd Okręgowy w K. w uzasadnieniu postanowienia przedstawiającego zagadnienie prawne. Proponowane zróżnicowanie jest z gruntu wadliwe i sprzeczne z treścią art. 11 pkt 2 ustawy o kuratorach sądowych, do którego odwołuje się uzasadnienie postanowienia tego sądu. Przepis ten nie pozostawia wątpliwości co do tego, że w każdym przypadku zlecenia przez sędziego lub sąd przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, kurator sądowy jest obowiązany czynność tę wykonać. Przepis ten ma nadto charakter jedynie informacyjny

i nie jest materialnoprawnym źródłem tego obowiązku, a więc w odniesieniu do czynności kuratora wykonywanej na potrzeby postępowania karnego stanowi go przepis art. 214 § 1 k.p.k. (por. K. Gromek: Kuratorzy sądowi. Komentarz do ustawy z dnia 27 lipca 2001 r., Warszawa 2002, s. 98).

Całość powołanych regulacji jednoznacznie rozstrzyga o braku podstaw do przyjęcia, iżby możliwe było zaistnienie fakultatywności po stronie kuratora sądowego, co do realizacji, zleconego przez sąd lub inny uprawniony organ procesowy, przeprowadzenia wywiadu środowiskowego.

Powyższe przesądza, że każdy wywiad środowiskowy, przeprowadzony w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego, jest wywiadem „określonym w art. 214 § 1 k.p.k.” w rozumieniu art. 91 ust. 1 pkt 1 ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 r., wobec czego w każdym wypadku przeprowadzenia przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego, zleconego w trybie Kodeksu postępowania karnego, powstaje obowiązek przyznania zryczałtowanego wynagrodzenia na podstawie art. 91 ust. 1 pkt 1 lub ust. 3 ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz. U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.), a należność ta, zgodnie z art. 618 § 1 pkt 12 k.p.k., wchodzi w skład wydatków Skarbu Państwa. Powołany przepis jednolicie reguluje kwestię ryczału za przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w odniesieniu do kuratorów sądowych społecznych i zawodowych, wobec czego nie ma podstaw do ograniczenia udzielonej odpowiedzi do wynagrodzenia zawodowego kuratora sądowego.